

Komunitní a skupinová daseinsanalýza

Jiří Růžička

Pražská vysoká škola psychosociálních studií, Psychoterapeutická a psychosomatická klinika Eset, Praha
Adresa pre korešpondenciu: PhDr. Jiří Růžička, PhD., Pražská vysoká škola psychosociálních studií, Psychoterapeutická a psychosomatická klinika Eset, Janáčkovo nábreží 11, 150 00 Praha 5, ČR

Úvodní kontexty

To, co v psychoterapii léčí, nejsou zdaleka techniky, ani speciální léčebné postupy, kterými se prezentují jednotlivé psychoterapeutické školy, ale lidská, osobní, společenská a odborná kultura uplatněná v psychoterapeutických vztazích a v psychoterapeutickém provozu. Kulturou nemíníme jen souborné lidské dílo. Člověk je kultura. Jemu se zjevuje svět a vyzývá jej sám ze sebe k poznávání, starosti, jednání, k lásce. Stává se kulturou, postupně se v něm a takto i jím vyjevující se svět proměňuje (Fink, 1996; Aristoteles, 1998). Na jaře tohoto roku (únor 2009) jsem se zúčastnil pravidelné pracovní schůze výboru Evropské psychoterapeutické asociace ve Vídni a jeden kolega, známý evropský kognitivně behaviorální psychoterapeut, mi ukazoval záznam KBT léčby paranoidního bludu. To, co mne zaujalo, nebyla samotná metoda, ale důsledné zdržování se u věci, o které pacient hovořil, aniž by byl psychoterapeutem veden k asociativnímu odbíhání od tématu či místa a způsobu, kterým o něm vyprávěl a u kterého se zrovna autenticky zdržoval či k jinému řízenému chování, které by bylo odlehlé nebo nějakou teorií spojené s vlastním rozhovorem o potížích. Nejednalo se o originální novinku v přepracování „kognitivních map“, ale o kulturu psychoterapeutické práce, se kterou psychoterapeut s pacientem, který ve své existenci zbloudil, zabýval.

Byla zjevná samozřejmá úcta, respekt, takt a ohledy na pacienta. Ničím nedeformované ani neredukované porozumění pacientovi a situacím, do kterých se ve svém životě dostal. A k tomu osobní psychoterapeutovo nasazení, které bylo nepřehlédnutelné v každém momentě léčby. Stejně důležitá byla vysoká míra kultivovanosti speciálního vzdělání v oboru. Kdyby mi tuto ukázkou předložil např. můj kolega jako daseinsanalytický záznam z jeho práce, byl bych na výsost spokojený a je velmi pravděpodobné, že bych jej uznale komentoval jako zdařilý, typický a vhodný pro studenty nejen naší vysoké školy. (*Uvedená zkušenost je příkladem vysoké kultury psychoterapeutické práce a má sloužit jako její příklad. Jakékoli další zobecnění by bylo zavádějící. Viděl jsem i ukázky jiných škol a byly obdobně kultivované, zatímco několik dalších z KBT i směrů jiných vypadaly jako prvoplánově propagační a ideologizující.*)

V dubnu tohoto roku jsem shlédl dokumentární film „Romský král“. Aníž bych se pouštěl do analýz zdařilého longitudinálního dokumentu, divák nemůže neoslovit skutečnost, že „romský problém“, nevzdělanost, kriminalita, rozvrácené rodiny, život v ghettech je, jako problém každé jiné „minority“, věcí naší kultury. My, naše lokální poměry, jsme totiž těmi, kdo si s „romskou otázkou“ nejen neví rady, ale sami jsou nejvýznamnější spolutvůrci romských potíží. Když se pak část romské komunity dostalo skutečného a nepodmíněného přijetí určitou částí společnosti (jedni emigrovali do Velké Británie, kde byli přijati bez předsudků, druzí odešli na Moravu, kde se jich ujala křesťanská církev), spolu s prostým přiznáním viny a požádáním o prominutí za způsobené křivdy námi „bílými“, právě v tomto okamžiku byly ustaveny podmínky změn. A to i těch, které spadají do oficiální oblasti zdraví a nemoci. Otevřená kultura společnosti, do které Romové vstoupili, pro ně, jak ukazuje dokument, vykonala svá mnohá dobra. Dostalo se jim občanského přijetí a lidské úcty i respektu a pak teprve mohla následovat nabídka tolik potřebného vzdělání, bydlení i pracovního uplatnění.

Nejznámější a jeden z několika málo světově proslulých českých lékařů, alkohololog doc. MUDr. J. Skála svoji léčbu opřel o léčebné společenství. Pochopil, že závislým lidem se zhroutily vztahy, hodnoty a zodpovědnost za svoji existenci. Rozpadla se jim jejich životní skladba a tím nastalo tragické odcizení kultuře, kterou dosud žili. Doc. Skála svůj léčebný systém postavil na obnově kultury každodenního života a postupným novém návratu do jednotlivých oblastí jejich společnosti. Už je to více než dvacet let, co mi jedna kolegyně, která se osobně angažovala v disentu a jejichž názorů jsem si vždy vážil, neboť byly spolehlivé, jako autorka sama řekla větu: „Vy analytici jste se stali díky individuálnímu výcviku asociálními. Neznám jediného, na kterém bych to nepozorovala“. Tato věta mi pomohla k potřebným osobním i profesionálním změnám.

Jedním z nepominutelných charakteristik pobytu je spolubytí. M. Boss říká, že: „*bytočný rys spolubytí se ohlašuje ve společném vydržování otevřenosti a prosvětlenosti našeho světa a v jejich uchovávání*“ (Boss, 1985). Tato obecná charakteristika má své konkrétní existenciální podoby, které se uplat-

ňují v životních výkonech, zejména v lásce, práci, boji a dalších lidských činnostech (Fink, 1990, Rezek, 1996). Práci, boj i lásku je třeba chápat nejen jako životní výkony jednotlivé existence, ale jsou uskutečňovány vždy také v oblasti spolubytí. To je totiž smysluplné právě tehdy, pokud se v něm uplatňují odpovídajícím způsobem i ti druzí. Neboť milování, práce i boj, stejně tak jako řada dalších existenciálních aktivit, by bez účasti těch druhých byly jen abstraktní nebo krajně okleštěné existenciální projevy člověka ve světě, jenž Patočka (1992) nazývá přirozeným. Pro zmíněné druhy činností je dimenze spolubytí jakožto bytí společně s druhými, tělem i duší uskutečňovaná konání a k nim náležící sdílená zkušenost klíčovými a nepominutelnými určeními. Nežijeme nikdy jinak nežli v průběžné odkázanosti na druhé, ve své vztaženosti jsme druhým lidem otevření tak, že společně navzájem vstupujeme do svých existencí. Lidské já není žádná substance, ani soubor funkcí, psychická instance či abstraktní struktura oddělená od druhých podobných struktur, jak je jáství pojímáno v psychologii, ale je osobní otevřeností světu, který je společný i pro druhé, v němž také spolu a nikoli jen vedle sebe, pobýváme. Tato společná pobývání u věcí společného zájmu, určení a významu otevírají člověku vstup pro pobyt v lidských společenstvích. Pro spolubytí je charakteristická spolupráce, soudružství, láska či pomoc a soucitná péče. Ke spolubytí patří i její opačné podoby mající negativní povahu. Ostatně, lidské vlastnosti mají společenský charakter.

Odkázanost na druhé je patrná v aktu potvrzení druhými. Kristus na kříži před smrtí volá: „*Eloi, Eloi, lema sabachtani?*“ (Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil?) (Marek 15,23-42 NZ). V evangeliu sv. Lukáše (L 23,28-48, NZ) pak jej slyšíme těsně před skonáním: „*Otče, do Tvých rukou odevzdávám svého ducha*“. Odkázanost je jednou ze základních charakteristik spolubytí. Nežijeme jinak nežli v průběžné odkázanosti na druhé, ve své otevřenosti jsme druhými prostoupeni. Odkázanost je původní půdou individuace i součástí vztahů. Je vlastností spolubytí. Stane-li se odkázanost nesvobodnou, pak se stává otroctvím nebo se promění v její patologickou podobu, v závislost. Krajní individualismus i heroická samostatnost jsou srozumitelné pouze v kontextu spolubytí, neboť jsou od něj odvozeny. Na opačné straně pak stojí krajní propadlost druhým, což ilustrují osudy členů sekt či chování mas. Přirozeným životním prostředím (přiměřenější je hovořit o existenčních podmínkách, protože životním prostředím se obecně míní příroda ještě bez lidí) člověka je kultura, ve které žije. Její vliv je neméně významný, stejně jako genetická výbava, kvalitní výživa a čisté prostředí, nebo naopak bakteriální či virová epidemie či jiní činitelé rychlých a radikálních fyziologických změn. (*Viděli jsme to v pozitivním světle na příkladu Romů, ale minulé století je lapidárním příkladem kulturních otřesů s dalekosáhlými negativními účinky. Vyložit změnu myšlení a jednání Němců za 2. světové války, či nás během normalizace, lze pouze pochopením účinnosti totálního rozvratu základů kultury a jejich opor, což společnosti a lidem v ní znemožnilo se orientovat a roztržitěné sebezáchovné síly se velmi rychle vyčerpaly. Celé země byly velmi rychle bezbranné a snadno se ocitly v nebezpečí, že*

se jich zmocní násilník, který měl na destabilizaci zájem, což se také stalo. Následujícím krokem bylo vytvoření nové, totalitní kultury. Národy rovněž neměly prostředky, jak se proti devastujícímu účinku těchto vlivů účinně bránit. Jakmile ochrany selžou, jen výjimeční lidé jim dokážou dlouhodobě čelit. Jaké jsou účinné postupy rozvracející celé kultury, poprvé v masovém rozsahu ukázala Goebbelsova propaganda. Většina analýz i kritik chování člověka nedokázala uspokojivě vysvětlit selhání národů i jednotlivých lidí. Ani psychologie, sociologie či politologie, dokonce ani filosofie nedocenily kulturní vlivy upokojujícím způsobem.)

Naši identitu potvrzuje trvalost vztahů, které ji ustalují a zároveň ji nově otevírají sociálním situacím. Činí nás sociálně vnímavými, otevřenými i adekvátně angažovanými.

Otevřenost je možná díky identitě člověka a jeho účastí ve vztazích. Udržování otevřenosti ve spolubytí vyžaduje ještě jeden soubor aktivit a tím je navrácení člověka k sobě samému. Tento pohyb vychází ze společného pobývání u věci přirozeného světa (Patočka, 1996-2002). Návrat k sobě není pouhým „narcistickým“ pohybem od sebe k sobě, ale děje se ve spolubytí. S lidmi, kteří mají bezprostřední účast na *dasein*, kteří jsou jeho „masem a krví“. Člověk totiž nikdy není bez druhých, a to ani v případě opuštěnosti. Ta je ostatně důkazem její absentující přítomnosti.

Teprve v komunitně skupinové psychoterapii jsme plně pochopili, že tzv. archetypy se neodehrávají individuálně v hlavě člověka, ani nejsou obecně vrozenými strukturami duše, ale jsou součástí spolubytí, společensko-kulturních situací, ve kterých se člověk spolu s druhými lidmi v přirozeném světě za určitých významných okolností ocitá. (Patočka, 1992, Čálek, 2004, Růžička, 2008). Přirozené životní prostředí, kterým je pro zvířata prales či step, je pro člověka kultura. Ta se jí ostatně stane v okamžiku, když do ní vstoupí člověk. Dá věcem jméno a začne je zkoumat a proměňovat do možností, které samy ze sebe nemohou vzejít. Sochu uschovanou v kameni z něho s úsilím vyprostí pouze člověk. Jen člověk z jablek padajících na zem vydobude fyzikální zákon.

Tzv. archetyp hrdiny se objevil v komunitním prostoru poté, kdy její existence byla krajně ohrožena a jeden z jejích členů se společenství zjevil jako povoláný k její záchraně. Tímto společenstvím byl poté pověřen a vyslán na misi. A po návratu byl také jako hrdina i oslaven. (*Sportovní stadiony, místa kde se hrami a sportovními zápasy připomínají a obnovují staré hrdinské mýty, na hrdiny her čekají davy v hledišti i širší veřejnost a potom je náležitě oslaví. Problémem ovšem je, že jsou častěji oslavováni médii vybraní jedinci, než ti ostatní.*) Bez lidského společenství by archetyp hrdiny neměl žádný smysl, s ním a v něm se naopak objevil a mohl být skutečnou angažovaností dotyčného člověka také naplněn. Zjev smrti mohl vyvstat výcvikové komunitě o jedné Velikonoci, kdy shodou okolností probíhalo bombardování Bělehradu. Ranní setkání komunity, které obvykle probíhalo ve sece a svižně, se konalo v tísnivě napjaté atmosféře. Ukázalo se, že všichni její členové jsou prostoupeni tematikou zkázy, zmaru a umírání. Během dne se ke komunitnímu obrazivému zabývání se smrtí, zmarem a zlem přidružil nový zjev,

totiž „archetyp dítěte“, jenž v kontextu právě se blížících Velikonoc přinesl možnost spontánní obnovy života vynášením smrtky, jako obraznému připomenutí nových a s jarem a omlazením souvisejících možností života. Kolektivní deprese zmizela s nově se otevírajícími nadějemi, které nečekaně a zřetelně vyvstaly v mytické podobě. Jako jiný z nepřeborného množství příkladů bych uvedl zaujetí pro přednášku filosofky, která strhla posluchače lékaře původním pojetím lidské tělesnosti a medicínské léčby. Dala spatřit původního léčitele i dnešního lékaře nikoli jen jako obratné a zkušené řemeslníky, ale jako aktivní účastníky zázraku uzdravení. Tím se totiž posluchačům zjevil smysl šamanizmu a dřívějších forem lékařství, které objevně spatřili jako svoji vlastní, antropologicky původní pozici. I těmito skutečnostmi – nazvanými Jungem archetypy (Jung, 1997, 2004) – se zabývá a do léčebného působení ji uvádí komunitně skupinová modalita české *daseinsanalytické* psychoterapie. (*Mezi pacientským a výukovým společenstvím i jeho řízením a průběhem existuje řada rozdílů, ale principy jejich existence jsou shodné. Proto mezi nimi v tomto pojednání neděláme rozdíl.*)

Česká „*daseinsanalytická* modalita“ má dvě na sebe navazující a spolu související formace, komunitu a skupinu. Komunitu a skupinu, jež se spolu úzce váží a v psychoterapeutické péči také prolínají, vymysleli a do provozu zavedli doc. MUDr. J. Skála, CSc., PhDr. E. Urban a MUDr. J. Rubeš pod označením SUR. V této podobě i názvu byl komunitně skupinový psychoterapeutický výcvik využit především po dlouhé roky jako psychoterapeutické sebezkušenostní vzdělávání. Praxe této modality se dílem uplatnila také v klinické praxi při léčbě závislostí, rozšířila se i v jiných zařízeních a po stránce uspořádání se také stala zážitkovou a sebezkušenostní částí našeho vzdělávacího curricula na Pražské vysoké škole psychosociálních studií, a to jako dvoufázový program. V první fázi se jedná o povinnou účast na sebezpoznávání a seberozvoji, neboť osobnost pomáhajícího profesionála je bezprostředním a hlavním prostředkem jeho práce. V druhé fázi, která může plynule navázat na fázi první, se jedná o sebezkušenostní podmínku psychoterapeutického výcviku.

Fenomenologové naší VŠ (Čálek, Růžička, Zlámaný) provedli analýzu komunity, stejně tak, jako společná setkávání lidí ve výcviku mimo oficiální výcvikový program a uzavírají:

1. Komunita je přirozeným lidským společenstvím, které má společné cíle pro lidi v něm.
2. Podoba a organizace života tohoto společenství musí vycházet ze smyslu své existence, od čehož se odvíjí také organizační a provozní pravidla setkávání i jejich naplnění.
3. Každé takové společenství se musí nechat vyrůstat, aby mohlo vytvořit svoji vlastní kulturu.
4. Vytváří se zde také kultura kuloární, kterýmžto slovem označujeme mimo oficiální setkávání lidí onoho společenství i těch, kteří jsou zvenčí přizváni, neboť k němu patří.
5. „Okraje“ komunity tudíž vždy prolínají do jiných oblastí společnosti, do jiných kultur a prostředí, čímž se

navzájem ovlivňují a vykonávají i společný sociálně kulturní pohyb.

Psychoterapeutická komunita

Aby vůbec nějaká psychoterapeutická skupina mohla vzniknout a pak také léčebně či jinak, například výchovně působit, je třeba vytvořit psychoterapeutické společenství, které se za účelem psychoterapie setkává. Léčebná či výcviková pospolitost se proto tradičně nazývá psychoterapeutická komunita. Psychoterapeutická komunita sestává z jedné, dvou, zpravidla ne více než tři psychoterapeutických skupin. Komunitní program zahrnuje řadu společných i individuálních aktivit, které jsou organizovány v průběhu dne či více dní, týdne, v závislosti na léčebném či výcvikovém programu. Komplexní komunitní program se ve dni skládá z ranních aktivit, může se jednat o společnou či individuální rozcvičku (podobně však je pro někoho smysluplná ranní duchovní meditace, kontemplace nebo modlitba), dále pak společnou snídani a ranní komunitní setkání, během něhož se lidé zabývají reflexí minulého dne, proběhlé noci, povídají o tom, čím právě žijí, navzájem se poslouchají a společně také hovoří. Sdílejí si svoje dojmy, zážitky, pokud má někdo narozeniny či je svátek, je také oslaven. Komentují se události, které se týkají společenství, řeší se provozní věci i běžné problémy, se kterými je nutné se vypořádat. Komunitní organizaci i setkání vedou společně terapeuti s pacienty či studenty. Poté, zpravidla 2–3krát denně probíhá skupinový terapeutický, resp. výcvikový program. Program bývá doplněn různými formami relaxací, arteterapeutickou dílnou, muzikoterapií, nácviky chybějících komunikačních dovedností atp. Uprostřed dne je společný oběd, po němž mají lidé dvě až tři hodiny volno, následuje další skupina. Společná bývá večere, po ní večerní zábava či edukační nebo kulturní program a pak je volno, ve kterém se lidé mohou sejít, teď již v malých skupinách, občas ale i všichni na volném programu, často mimo objekt, ve kterém probíhá léčba. Komunitní kuloár považujeme za stejně významný a svébytný modus života psychoterapeutického společenství, jako všechny jiné části programu.

Psychoterapeutická skupina

Daseinsanalytická (DA) skupina je setkáním společenství, ve kterém se provádí psychoterapie. Ta se vyznačuje vždy pravými a vždy také původními vztahy, z nichž tzv. vztahy přenosové či modelové a účelové jsou považovány za deformující konstrukty a nikoli za skutečnost. I tzv. přenosové vztahy skupinová DA považuje za zcela původní, byť vztahy trvale zúžené či předsudečně zatížené minulou zkušeností, která spíše nežli otevřela budoucí možnosti je naopak typickým znesvobodňujícím způsobem omezila nebo dokonce uzavřela. S nimi související regrese, totiž upadnutí do oněch původních a jakoby vytěsněných a tudíž nevědomých dětských vztahů, je v DA vyložena nereductivně. Během skupinové terapie se v tzv. případech regrese a přenosu ukazuje, že

tzv. dospělé a zralé vztahy nebyly nikdy skutečně osvojeny, ale člověk se jim naučil jako herec rolím. To ovšem nejsou vztahy autentické. Proto není divu, že ve skutečném životě, ve kterém lze hrát roli jen dočasně a dospělost předstírat jen do první zkoušky zralosti, se takové vztahy ukazují jako neživotné a nepravdivé, zatímco ty původní a nezralé nemohou obstát v situacích, jež vyžadují dospělé, autenticky svobodné a zodpovědné chování a jednání. Ve skupině lze proto spatřit, že takové vztahy či jednání se při první příležitosti objeví, a to nejen ve vzpomínkách, ale také v komunitních a skupinových situacích, ve kterých se skutečný stav životní připravenosti ukazuje rovnou.

DA skupina je vedena s úctou, respektem, snahou po porozumění a tolerantností vůči druhým lidem. Vzájemná odkázanost lidí se projevuje soucitem, solidaritou, ochotou naslouchat, sdílet a pomáhat, stejně tak jako v dalších, lidsky původních a přirozených vztazích a citech. DA se distancuje od reduktivních směrů, které považují agresi a hrubou sexualitu bez lásky za „biologicky původní“, zděděný vzorec chování a naopak chápe lidskou přirozenost za kulturně podmíněnou. Rovněž se nedomníváme, že tzv. odreagování agrese a její projevy jsou nezbytně nutné, neboť nesdílíme neoprávněný a zjednodušený názor, že člověk, který nejedená neagresivně tyto své „pudy“ potlačuje a že agresi je „zdravé“ odreagovat a vybit. DA obecný abstraktní pojem agrese považuje za umělý konstrukt sdružující zcela odlišné důvody a okolnosti „tzv. biologicky“ determinovaného jednání. Východiskem úvah o agresi není zúžený biologický koncept pudu či instinktivního drivu a její biologický účel, ale polarita dobra a zla, ze kterých pak je jednání lidí možné porozumět, posoudit a také přiléhavě pojmenovat. Tzv. pudová (instinktuální) či zděděná agrese bez konkrétních kontextů je odlišný konstrukt, který spíše než by otevřel, tak naše porozumění člověku i tomu, co se děje, zavádí mimo antropologii. Agresi je proto třeba dále rozkrýt k neredukovanému porozumění, kdy se nám objevuje v určitých situačních a dalších kontextech, bez kterých je nesrozumitelná. Jednou se objeví jako vzpoura proti násilí, jindy se jedná o pokus o násilné a zkratkovité jednání v cestě za určitou věcí, nebo zas jako propadnutí zlu, které člověku nabídne vládu nad jeho slabostí a pak se jej zmocní, aby jej opanovalo, ale agrese může být poslední možností jak vydobýt právo a lidské svobody nad tyranem.

Východiskem úvah o agresi u člověka proto nemůže být její biologický účel, ale polarita dobra a zla, pravdy a nepravdy, lásky a nenávisti, ze kterých pak je jednání lidí možné porozumět, posoudit a také přiléhavě pojmenovat. Jak rovněž ukázal Zimbardo (2005) to, co oběti vnímají jako agresi, jejich původci považují za bezvýznamné nebo dokonce oprávněné jednání. Mnohá zla nebyla motivována agresivními záměry, ale sociálně kulturními vlivy a ideologiemi. Jinými slovy, vyložit přiměřeně tzv. agresi člověka bez kulturních, situačních a dalších antropologických kontextů je vždy zavádějící a antropologicky nepřiléhavé

Atmosféra, vztahové podmínky a dobrá vůle spolu se hlubokým porozuměním je u DA psychoterapeutů kultivováno odborným i širším kulturním a antropologickým vzděláním,

což jinde není běžně vyžadováno. Je také novou půdou, jež umožňuje členům skupiny růst a zbavovat se dřívějších pokřivených přesvědčení, vztahů, názorů i očekávání. Důležité je rovněž nově se tvořící vědomí přirozených a odevždy člověku daných lidských práv a svobod, které je předpokladem jejich osvojování. Skupinová psychoterapie umožňuje účast na osudech, událostech i příhodách druhých lidí. Mohou srovnat i posoudit své vlastní projevy s ostatními členy, mohou jimi být inspirováni i poučeni. Především se ale stávají blízkými lidmi a mnohá skupinová soudružství přerostla v životní přátelství. Významným je rovněž projev i osvojený prožitek emocí. Emoce ovšem nejsou pouhé abstraktní city, jak je předkládá psychologie, ale, podobně jako u stoiků i u Platóna (Gadamer, 1994) mají svoji kognitivní stránku. Emoce jsou výrazem poznání, které nebylo vysloveno. Například údiv obsahuje vidění nečekaného, strach vědomí nebezpečí, spokojenost vědomí zajištěnosti a bezstarostnosti v podmínkách bezpečí a důvěrné obeznamenosti s prostředím. Pocity je proto v psychoterapii nejen potřebné nechat jejich svobodnému vyjádření, ale také je vyjmout z toku privátního prožívání a řečí je uzpůsobit k opakování a zveřejněním dát k dispozici k druhým lidem. Neboť právě to patří k účinným léčebným podmínkám. Z těchto důvodů je na řeč v DA kladen velký důraz (Čálek, 2004, Heidegger, 1987, Gadamer, 1999). Ve skupině emoce druhých nepřinášejí jen pouhou emoční abreakci, ale jsou vzhledem do plnosti významů životních situací členů skupiny. Prožitky a jejich svobodná vyjádření jsou inspirací i výzvou k podobnému svobodnému a plnému životnímu výrazu, který u duševních nemocí chybí. Skupinová komunikace je nejdůležitějším způsobem skupinové léčby. Je totiž vyprávěním i diskusí a svobodnou debatou i projevem citů, vzpomínek, plánů i stížností, jež druhé vtahuje do vlastního života a tím jim umožňuje živou spoluúčast na něm. Vyprávění a svěřování je otevíráním privátního životního prostoru druhým lidem, kteří jsou představení situacím, ve kterých jejich kolegové žijí. Lidem se odhalují a nechávají nahlédnout do svých životních událostí. Vyprávějí se často nečekaně setkávají s účastí a soucitem, porozuměním, kterého se jim jinde nikdy nedostalo, s názory, s nimiž se dosud nesešli. Nechybí účastné ohlasy, podnětná a povzbudivá sdělení, nápady a náměty. Autentická porozumění a objektivná zjištění patří k významným skupinovým událostem. V těchto chvílích se utváří skupinová intimita, která uchovává a chrání intimitu jednotlivých členů skupiny. Vyprávění je také výzvou ke spoluúčasti na často otřesných životních událostech. Také je výrazem naděje upírající se k druhým lidem s vírou, že v jejich životě dojde ke kýženým změnám. Zároveň je i možností přijetí druhými lidmi, v prostoru laskavé přízně a pečujícího zájmu. Tyto terapeutické podmínky mohou připadat jako nefunkční. Prokazuje se, že jsou naopak rozhodující. Ve skupině dochází k odhalení neautentických, jen rolových postojů a projevů. V komunitě se pak ukazuje, jak na tom člověk ve skutečnosti je.

K pobytu patří vztaženost. Ve skupině nejsou vztahy žádným bezduchým opakováním starých schémat chování, ale byť by byly stereotypní, vždy jsou původní a živé. Proto

je vše, k čemu ve skupině dochází, terapeutem přijímáno s respektující úctou a tolerancí. Ve skupinovém prostředí se lidé odvažují k těm vztahovým možnostem, ke kterým nebyli svoleni či k nim dosud nedospěli. Rozvoj vztahových možností však není odkázán pouze na skupinu, ale díky zkušenosti svobodného vztahování, se v ní otevírají nové horizonty jinde v životě. Podobně je tomu i vůči terapeutovi. Ten je zpravidla vnímán jako osoba zvláštní autority, kterou ostatně z povahy svého postavení i své práce pro druhé také je. Ani v jeho případě se nejedná o tzv. přenosové vztahy, ale o původní, byť, úměrně s nemocí, minulou zkušeností ovlivněné a nesvobodné vztahové podoby. I k němu se s postupujícím časem vztahy proměňují, ale i když se pacient uzdraví nebo když je student psychoterapie vycvičen a jeho vztah již není podmíněn léčebným či výcvikovým poměrem, setkání s ním zůstává významnou životní zkušeností. Není divu, když pacientům nebo studentům nejen pomohl v jejich těžkých životních strastech, ale také byl účastníkem a svědkem nejintimnějších sdělení a setkání. Interpretační vstupy vedoucích skupin nemají schematický ráz, ani nejsou překladem jeveného do jazyka abstraktních teorií, ale rozumějícími sděleními toho, jak se daný člen nebo i celá skupina objevují ve svých původních významech a významových souvislostech. Jinými slovy, interpretace je popisem pravdy o úseku života, o události, ve které se člen skupiny či skupina celá objevili.

Pobyt ve skupině otevírá pro její účastníky řadu příležitostí, které se zpravidla jinde neobjevují. Patří mezi ně setkání s lidmi, kteří trpí podobnými potížemi, které vznikly za podobných okolností. Jednání lidí ve skupině není reaktivní, ale vždy živě odpovídající na skupinové dění, členové sami iniciují a otevírají nová témata i možnosti jak je žít, poukazují na významy toho, co se ukazuje a objevují jejich souvislosti s ohledem na kontexty. Skupina je místo, kde se člověk může vydat na neznámou půdu své ohrožené existence, neboť je obklopen lidmi, kteří se stali jeho důvěrně známým a spolehlivým zázemím.

Podstatně se tak redukuje osamocenenost, kterou lidé v důsledku své výlučnosti jinak pociťují. To vede také k solidaritě a ohledům, které se opírají o vlastní zkušenost nemocí. Léčebné úspěchy jedněch vybízejí druhé k následování a u všech povzbuzují víru i naději v uzdravení. Sdílené úspěchy a radost z nich má blahodárný vliv na celý léčebný proces a na všechny lidi ve skupině. Úspěšné kroky však nemají být bezduchým napodobováním, ale mají povzbudit k hlubšímu porozumění vlastní situaci, ze které takové jednání plyne.

Často se ve skupině objevují témata, která jsou všem společná. Důkladné a soustředěné skupinové rozhovory o nich a nad nimi přinášejí zpravidla velké zisky v porozumění a vedou k objevování nových možností k jejich existencionálnímu naplnění. Opakovaně se při takových příležitostech setkáváme s tím, že se lidem poprvé v životě dostane mocného a intenzivního zážitku společně sdílené a společně prožité chvíle. Takové situace mají archetypální ráz.

Mezi nejdůležitější lidské projevy ve skupině patří povzbuzení, ocenění a skupinová podpora. Zvláštním a svébyt-

ným společenským fenoménem je nejáské spolubytí, „mysltví“ (Růžička, 2007). Je sladěným setkáním u stejné věci, společnou otevřeností pro ty skutečnosti, které svojí naléhavostí oslovují společně všechny a svým významem přesahují individuální možnosti pobytu. Objevují se však nejen v psychoterapeutické skupině, ale zcela pravidelně i v léčebné komunitě.

Nyní se můžeme vrátit nazpět ke komunitě. Psychoterapeutické společenství, komunita, je ta oblast léčebného či výcvikového spolubytí, kde se uskutečňuje faktická každodennost skupiny, která se neomezuje výhradně na psychoterapii, ale má svůj mimoskupinový program, během něhož se lidé mohou autenticky pravdivě projevit v každodennosti (Kalina, 2008). Jestliže se ve skupině odkrývají staré, vznikají a dále se budují nové vztahy, v komunitě je lidé proměňují a uvádějí v živou a nekrácenou podobu. Vytvářejí z nich kulturu spolubytí, kulturu vztahů, jednání, komunikace, upevňuje a posiluje se důvěra a bezpečí panující mezi přáteli a bližními v malých ad hoc skupinkách. V psychoterapeutické skupině objevené poznatky a nové možnosti se takto vtělují do každodenního života a upevňují v hodnotách komunitní kultury. V komunitě se ukazují zisky i rezervy léčby v bezprostřední následnosti. Komunita není pouhým zrcadlem předešlého skupinového setkání, ale svou povahou nezávislým komentátorem, účastným glosátorem a doprovodným echem skupiny. Zde je však možné ještě mnohé dohovorit, prodiskutovat, vyslovit či zopakovat a také, v humoru, legraci, karikující či jinak odlehčující zábavě se odpoutat a odstoupit od předešlého skupinového dění. Každá komunita má svůj osobitý ráz, řád, zvyklosti i povahu. Má rovněž svoji nenahraditelnou tvořivou a léčivou působnost, svoji vlastní a původní kulturu. V tomto smyslu je skupinová práce a skupinová terapie součástí psychoterapeutického společenství. Léčebné společenství dává příležitost k uplatnění a rozvoji společenského nadání různého charakteru, vytváří příležitosti pro sebeuplatnění, sebezprezentaci a poskytuje i zábavu a podívanou. Umožňuje bezstarostně a bez nebezpečí zakusit sama sebe v různých společenských situacích a také se jen tak nechat nést i vést proudem společenského dění a bez rizik výsměchu a znehodnocení či nepatřičných pobídek a kritiky si vyzkoušet ty společenské role, ve kterých se člověk neumí pohybovat, nebo jsou pro něho nové a neznámé. Může si je opakovat a ověřovat i objevovat v různých podobách a situacích. Komunita i skupina jsou místy, kde se nejen objevují nové možnosti, ale také jsou vytyčovány významové i společenské a hodnoty a jejich vymezování. Komunitní zkušenost přináší možnost v plné síle zakusit smysl spolubytí, je příležitostí k rozpoznání společného lidského údělu. Komunitní prostředí se ryzostí vztahů a upevňujícím vědomím vlastní i společenské hodnoty pro své účastníky stává východiskem k další životní pouti, je jedním z nových horizontů domova.

Podobně jako skupinová terapie tak i léčebná komunita se může přetvořit v nesnesitelné, svobodu ničící a přirozená lidská práva potlačující společenství. Může být ovládnuta totalitními názory a praktikami. A nezáleží na tom, zda se jedná o komunitu daseinsanalytickou nebo jakoukoli jinou, stane-li se dogmatickou a přirozenému životu v exis-

tenciálním smyslu odcizenou kulturou. Aby lidská společenství mohla smysluplně existovat, je nezbytné, aby žila vírou v pravdy, které vyznává a jimž slouží, cíli, které z nich vyvěrají a ke kterým míří a pevným řádem, jenž má kořeny v tradicích a horizont přesahující oborové zájmy (Nussbaumová, 2003). Pro psychoterapeutická společenství, která nejsou redukována na samoúčelné society a jsou otevřena tomu, co je bezprostředně oslovuje, je příznačné, že kromě psychoterapeutických se otevírají témata označovaná jako přesazená a bezprostředně nesouvisející. To se netýká pouze duchovních, ale všeobecně lidských oblastí.

Konkrétní provozní a organizační pravidla i léčebná doporučení v DA komunitně skupinové psychoterapii jsou odvozena ze shora uvedených vodítek. Stejně tak je k nim vztažen a interpretován, kromě na potíže zaměřeného hlediska, i průběh a nemedicinské výsledky DA léčby a způsob, jakým byla prováděna.

Závěrem

V tomto pojednání jsme představili psychoterapeutické společenství v jeho dvou formacích, kterými jsou komunita a skupina. Komunita má dva významy: a) obecně jí je společenství lidí v terapii nebo ve výcviku, ze kterého jako jeho součást vystupuje psychoterapeutická skupina a její provoz a b) organizovaná programová část psychoterapie nebo jejího výcviku s předem daným programem.

Daseinsanalytická komunitně skupinová léčba a výcvik v ní považuje psychoterapeutické společenství za přirozenou půdu skupinové psychoterapie, přičemž se o toto společenství stará a pěstuje je jako svobodnou a bezpečnou societu. To nevyklučuje nezbytné plánování, organizování a řízení rodinných členů.

Na naší vysoké škole jsme vypracovali a zavedli komunitní způsob studia i program sebepoznání a rozvoje, který kultivuje nejen samotné studium, ale i obor a jednotlivé předměty vtahuje do živých společenských kontextů, kterými studenti žijí a takto odborné a speciální vědomosti přecházejí a průběžně jsou uváděny do reálného života. Celý program školy má rozvojový, povahotvorný a kulturně tvořivý vliv. Je podobou vysokoškolského studia, která se vrací ke svým evropským kořenům a snaží se dostat jejich odkazu. Považujeme jej za smysluplnou, původní a nadějně se rozvíjející podobu vzdělávání v antropologických oborech (viz Studijní programy PVŠPS akreditované pro obory – Sociální práce, Zdravotně sociální práce, Jednooborová psychologie v létech 2001-2009).

Literatura

Aristoteles: Politika. Praha: Oikoymenh, 1998.

Boss, M.: Grundriss der Medizin und der Psychologie. Stuttgart: Huber, 1975.

Boss, M.: K základům lékařství a psychologie. Bratislava: Pedagogicko psychologická poradňa, 1984.

- Čálek, O.:** Skupinová daseinsanalýza. Praha: Triton, 2004.
- Fink, E.:** Briefe und Dokumente 1933-1977. Eugen Fink und Jan Patočka. Praha: Oikoymenh, 1999.
- Fink, E.:** Bytí, pravda, svět: předběžné otázky k pojmu fenomén. Přel. Jakub Čapek. Praha: Oikoymenh, 1990.
- Gadamer, H.G.:** Člověk a řeč. Praha: Oikoymenh, 1999.
- Heidegger, M.:** Zollikoner Saminäre. In: Boss, M.(ed): Gesaumtausgabe. Sv.34. Frankfurt a.M.: Klattermann, 1987.
- Kalina, K.:** Terapeutická komunita. Praha: Grada, 2008.
- Nussbaumová, C.M.:** Krehkost dobra. Praha: Oikoymenh, 2003.
- Patočka, J.:** Přirozený svět jako filosofický problém. Praha 1936, 1970, 1992.
- Rezek, P. J.:** Patočka a věc fenomenologie. Praha: Oikoymenh, 1996.
- Růžička, J.:** "We-hood" as a Form of Coexistence and Group Psychotherapy". Jahrbuch fur phanomenologische Anthropologie und Psychotherapie, 23, 2007, s. 142-154.
- Studijní programy PVŠPS akreditované MŠMT ČR pro obory : Sociální práce, Zdravotně sociální práce, Jednooborová psychologie v letech 2001 - 2009.
- Zimbardo, P.G.:** Moc zla. Vize 97. Praha: 2005.

Do redakcie došlo 20.12.2009.